

І. В. Пушкарь,
канд. наук з держ. управління, Запорізький національний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті розглядаються основні підходи щодо узагальнення сутності та змісту інноваційного потенціалу промисловості. Здійснена побудова структури інноваційного потенціалу промисловості країни, що включає взаємопов'язані та взаємодоповняльні складові: кадрову, ресурсну (матеріально-технічну), інформаційно-методологічну, організаційно-управлінську, фінансову та ринкову (маркетингову).

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Широкомасштабна інноваційна діяльність у сучасних умовах є фундаментом стабільного та ефективного економічного зростання як окремо взятої галузі, так і країни загалом. Практична реалізація останньої має особливе значення для національного промислового виробництва. Однак категорія інноваційного потенціалу промисловості вважається однією з найменш вивчених в економічній науці і практиці. Інноваційний потенціал промисловості країни має важливе значення для обґрунтування інноваційної політики, науково-технічних інноваційних програм, діяльності створюваних адекватних ринковим умовам господарюючих структур й інститутів, що забезпечують проходження наукових ідей від їх зародження до практичного застосування у виробничій сфері.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженню проблем інноваційного розвитку та аналізу науково-технічного та інноваційного потенціалу приділялось багато уваги у світовій та вітчизняній науковій літературі, особливо слід відзначити праці таких вчених, як В.П. Александрової, Ю.М. Бажала, В.М. Геєця, М. Кондратьєва, Б.А. Каліцького, Р. Нельсона, М. Портера, П. Самуельсона, Й. Шумпетера, Ю.С. Шипуліна та ін. Але багато аспектів формування інноваційного потенціалу промисловості поки що принципово не визначено, зокрема теоретико-методологічні підходи щодо ефективного формування інноваційного потенціалу, способи його оцінки при прийнятті управлінських рішень щодо впровадження конкретних технологій і новітніх розробок, механізми стимулювання його розвитку та підтримки на основі державної економічної політики.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка рекомендацій щодо узагальнення підходів до визначення сутності інноваційного потенціалу, а також формування структури інноваційного потенціалу промисловості як ключового фактора розвитку продуктивних сил країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття "інноваційний потенціал" стало концептуальним відображенням феномена інноваційної діяльності, формувалось та уточнювалось у ході методологічних, теоретичних та емпіричних досліджень. Порівняно недавно поняття "інноваційний потенціал" стали розглядати як економічну категорію. Однак воно і до тепер залишається недостатньо дослідженим.

У наукових працях основна увага приділена дослідженню окремих сторін інноваційного потенціалу й переважно дослідженню інноваційного потенціалу промислових підприємств, а дослідження інноваційного потенціалу промислового комплексу країни не проводились.

Поняття "інноваційний потенціал" автори часто отожднюють з поняттям наукового, інтелектуального, творчого, фінансового, науково-технічного потенціалів. На даний час відсутнє єдине уявлення стосовно того, яка економічна сфера фіксується у даному визначенні.

Питанням аналізу інноваційного потенціалу господарських суб'єктів різних галузей та підвищенню ефективності його використання присвячені роботи вітчизняних авторів [1; 2; 5]. Однак у роботах названих авторів розгляд питання аналізу та оцінки інноваційного потенціалу здійснюється як характеристика внутрішнього середовища промислового підприємства і практично недослідженим залишається питання оцінки його відповідності зовнішнім умовам господарювання, приведення у відповідність інших складових інноваційного потенціалу.

Ю.С. Шипуліна пропонує розглядати інноваційний потенціал як систему, що охоплює ринковий, виробничо-збутовий та інноваційний потенціал і забезпечує приведення у відповідність внутрішнім можливостям розвитку господарського суб'єкта на засадах інновацій зовнішніх, які генеруються ринком [6]. Дане визначення, з нашої точки зору, найбільш повно висвітлює реалії ринкової економіки, однак у цілому воно є дещо розмитим і не відбиває сутності формування інноваційного потенціалу певного суб'єкта господарювання ринкової економіці.

В інноваційному менеджменті інноваційний потенціал трактується як здатність господарства чи суб'єкта господарювання робити нову наукомістку продукцію, що відповідає вимогам ринку і містить у собі виробничі потужності для виробництва засобів виробництва; професійний і науково-технічний склад персоналу; потужності експериментальної бази, пов'язані із підготовкою нового виробництва; інструмент і оснащення для проведення наукомістких операцій; можливості впровадження нововведень і його контролю [4]. Таке визначення в цілому окреслює межі реалізації інноваційної діяльності, дає загальне уявлення про можливості їх використання. Однак при цьому інноваційний потенціал розглядається як певна сукупність його елементів, без комплексного системного підходу до його оцінки.

У роботі А.А. Харіна інноваційний потенціал підприємства визначається як міра його готовності виконувати завдання, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної цілі або програми інноваційних стратегічних змін [7]. Дане визначення видається дещо обмеженим.

Іноді інноваційний потенціал трактується, як сукупність певних ресурсів. Такий підхід виявляється виправданим лише в тому випадку, якщо досягнуто розуміння природи і меж інноваційного потенціалу. Його не можна повністю зводити до ресурсів вже тому, що за різних умов використані рівні господарські ресурси не є гарантією однакових економічних результатів.

Для сучасного етапу розвитку інноваційного потенціалу найбільш важливими характеристиками для його формування є наступні: цілісність, структурність, взаємозалежність, ієрархічність, адаптивність до змін, здатність до відтворення і розвитку. В умовах ринкової економіки першочергове значення приділяється якості управління, тобто здатності оптимальним способом використати всі наявні в розпорядженні суб'єктів господарювання активи, інформацію, ресурси, інноваційні здібності до змін технології, оновлення техніки, інвестиційні здібності до кредитування, погашення заборгованості тощо.

Інноваційний потенціал будь-якого господарського

Таблиця 1. Основні властивості інноваційного потенціалу промисловості

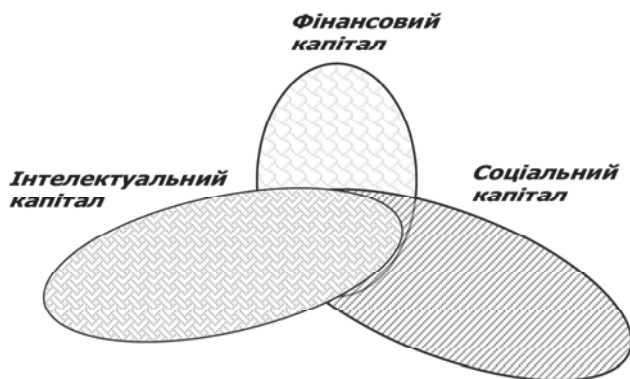
№ п/п	Властивості	Характеристики
1.	Складність, системність	Інноваційний потенціал містить у собі певні складові частини, які можуть бути поділені на ще менші елементи, крім того, його загальна величина являє собою не просту механічну суму всіх елементів. Із закону цілісності системи випливає, що в результаті взаємодії всіх складових, що створюють систему, з'являються нові якості, яких не має кожний окремий вид ресурсу. Одним із загальних законів організації є закон синергії (стверджує, що для будь-якої системи (підприємства) існує такий набір елементів, за якого її потенціал завжди буде або значно більше простій суми потенціалів елементів, які до неї входять, або суттєво менше)
2.	Структурність	Інноваційному потенціалу промислового підприємства притаманна певна ієрархічна побудова, яка відображає зміст категорій та здатність підтримувати її цілісність
3.	Адаптивність	Інноваційний потенціал промисловості може спонтанно реагувати на зміни внутрішніх і зовнішніх факторів, що зумовлені частково його внутрішньою стабільністю, а частково його всеохоплюючим характером
4.	Відкритість, явність (прихованість)	Інноваційний потенціал формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників організаційної структури як відкритої системи, разом з тим він має приховані резерви, невикористані можливості, які треба виявляти і використовувати
5.	Взаємозалежність	Всі елементи формують інноваційний потенціал (розмір та структуру) тільки за умов узгодження їх кількостей, збереження допустимих співвідношень
6.	Динамічність (нестабільність)	Інноваційний потенціал (особливо управління ним) неможливо вивчати в статистичному стані, враховуючи його відкритість та динамічність, зміни зовнішнього середовища; його оцінка проводиться постійно; нестабільність виступає внутрішньою характеристикою потенціалу, що зумовлено принципово нестабільними його складовими
7.	Часова невизначеність (прогнозованість)	Реалізація інноваційного потенціалу промисловості – це завдання довгострокового характеру, що зумовлено неможливістю врахування всіх факторів впливу на його величину у короткостроковому періоді, але на основі прогнозних сценаріїв можливо розробити стратегію довгострокового інноваційного розвитку регіону, галузі, підприємства
8.	Самовідновність	Інноваційний потенціал як абсолютна сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають здатність до самовідтворення за рахунок власних можливостей, а також зорієнтований на досягнення певної мети
9.	Протиірччя (взаємозалежність)	Формуючись на основі внутрішньої структури, потенціал підприємств промисловості створюється під впливом конкуруючих цілей, що породжують взаємозалежність економічних інтересів, антагоністичних взаємозв'язків
10.	Реальність (досяжність)	Фактори, що формують інноваційний потенціал, повинні бути практичними, реально досяжними
11.	Самоорганізація	Впровадження наукових розробок здійснюється на основі високого рівня взаємодії науки і бізнесу, всіх організаційних структур підприємництва
12.	Саморегуляція і саморозвиток	На основі зростання ролі людського фактору, інноваційної культури підприємства відбувається постійний безперервний розвиток інновацій
13.	Релевантний (нерелевантний)	Може відповідати і не відповідати поставленим цілям
14.	Дієздатний (недієздатний)	Залежно від того, чи створені можливості для його використання
15.	Орієнтований на людину (техніко орієнтований)	За напрямками використання може забезпечувати превалювання ефективного використання людського фактору або нових технологій, техніки тощо

* Джерело: систематизована та адаптовано автором за [1; 3; 5].

суб'єкта залежить від специфіки і масштабів його діяльності, а рівень його розвитку визначається реалізацією інноваційних можливостей, тобто ступенем сприйняття нововведень і відповідності інноваційної активності. Дослідники часто виділяють такі основні властивості інноваційного потенціалу: цілісність, взаємозалежність елементів, адаптивність до змін, спроможність до відтворення та зростання й інше [3].

При цьому основні властивості інноваційного потенціалу, як нам здається, можуть бути зведені у таблицю (табл. 1).

Отже автор вважає, що інноваційний потенціал промислового підприємства є складною системою генерування, накопичення і трансформації наукових ідей та науково-технічних результатів у інноваційні продукти, процеси. Інноваційний потенціал промисловості є підсистемою цілісної системи, у якій він взаємозумовлено взаємодіє з іншими потенціалами підприємства (кадро-

Рис. 1. Формування інноваційного капіталу (авторська розробка)

вим, ресурсним, фінансовим, науково-технічним, виробничо-технологічним та ін.).

У сучасних умовах господарювання корінним чином змінюються теоретичні уявлення щодо факторів економічного розвитку, господарська практика демонструє приклади, коли підприємства, що мають кращі природні ресурси, залишаються збитковими, а обділені ними, процвітають. Часто недостатніми для економічного успіху є трудові ресурси і навіть значні нагромадження основного капіталу. Більш розвинуті підприємства демонструють свої успіхи, реалізувавши стратегію інтелектуалізації господарської діяльності. Це свідчить про те, що серед факторів економічного зростання поряд з фінансовою забезпеченістю висувається інтелектуальний ресурс розвитку, а саме: наука, освіта, знання, інформаційна сфера, набутий досвід, менеджерські здібності, господарська культура в широкому розумінні.

Останнім часом у науковій літературі поряд з поняттям "інноваційний потенціал" вживається також термін "інноваційний капітал". Він вживається у більш широкому розумінні в якості метафоричного означення будь-якого ресурсу. Ще одну сторону інноваційного процесу відображає така категорія, як соціальний капітал науки. Він, з одного боку, виступає важливим фактором розвитку самої науки, а з іншого — досить суттєвим (хоча і не завжди приведеним в дію) ресурсом розвитку і процвітання підприємства, певної галузі, країни в цілому.

Формування соціального капіталу науки певним чином пов'язане з її інтелектуальним капіталом, який здатний забезпечити високу інноваційну продуктивність і суттєво впливає на інноваційний розвиток промисловості країни. Він зумовлює здатність галузі виробляти і комерціалізувати потік інноваційних технологій. Між рівнем розвитку інтелектуального і соціального капіталу та фінансуванням наукових розробок існує тісний взаємозв'язок.

Ефективне використання соціального капіталу забезпечується на основі інноваційної культури суспільства, сукупного авторитету, престижності науки як такої, та суспільного визнання її значення для держави [2].

У розвитку інноваційної діяльності важливе значення має фінансовий капітал під яким розуміють грошовий капітал, певним чином мобілізований і використовуваний як дійсний промисловий капітал для інноваційного розвитку. В ринкових умовах господарювання розуміння фінансового капіталу зводиться до чисто гро-

шового капіталу фінансових інститутів, що використовується у реальному секторі національної економіки поступово трансформується, це зумовлено тим, що в умовах сучасного ринкового господарювання капітал підприємницьких структур фактично утворюється не тільки за рахунок мобілізації коштів з різних джерел, а також шляхом вкладення матеріальних і нематеріальних активів, земельних ділянок, цінних паперів, паїв, інтелектуальних ідей тощо. У зв'язку з цим фінансовий капітал розглядають як вартість сукупності залучених з різних джерел коштів, призначених для фінансового забезпечення господарської діяльності підприємницьких структур [5].

Фінансовий капітал створює об'єктивні передумови і необхідні економічні умови для здійснення реального процесу відтворення в економіці країни. А при поєднанні використання фінансового і соціального капіталів можна забезпечити стабільний інноваційний розвиток. Виходячи з таких міркувань, вважаємо доцільним трактувати інноваційний капітал як функціональне поєднання і взаємодію трьох його капіталів: фінансового, інтелектуального і соціального. Утворення інноваційного капіталу умовно представлено на рисунку (рис. 1).

Інноваційний капітал включає в себе грошовий капітал, сформований у процесі розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту шляхом заощаджень (нагромаджень), які здійснюються домашніми господарствами, підприємствами, структурами фінансового і нефінансового секторів економіки, що включають державний сектор та некомерційні організації на основі принципів пріоритетності науково-дослідної та впроваджувальної діяльності, дотримання інноваційної культури тощо. Сюди відносять нагромадження за рахунок використання частини чистого прибутку, амортизаційних відрахувань, заробітної плати й ін. доходів населення, певної частини коштів фондів призначених на соціальні цілі, прямих і непрямих податків, доходів від зовнішньоекономічної та наукової діяльності. В умовах ринкової системи господарювання збільшується частка надходжень з інших економічних систем у вигляді інвестицій, позик і кредитів, а також "тіньових" капіталів.

У ринкових умовах промислові підприємства використовують різні джерела коштів для формування інноваційного капіталу. Утворення інноваційного капіталу можна здійснити як за рахунок зовнішніх і внутрішніх джерел коштів, так і за рахунок залучення позикових джерел коштів (рис. 2).

Варто відмітити, що категорії "інноваційний потенціал" і "інноваційний капітал" мають багато спільного, вони в сукупності відображають умови та можливості розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. При цьому інноваційний потенціал, як видається, найбільш повною мірою відображає набуті можливості і потенції господарських структур щодо реалізації інноваційного розвитку. В процесі управління інноваційним капіталом повинні розглядатись питання, пов'язані з його утворенням за рахунок використання різних джерел коштів. Тому важливе значення для суб'єктів господарювання має дослідження проблем ціни і структури інноваційного капіталу, оптимізації потреби в ньому,

виходячи з розмірів підприємства, галузевої специфіки, форм власності й організаційно-правового устрою при забезпеченні пріоритетного розвитку науки.

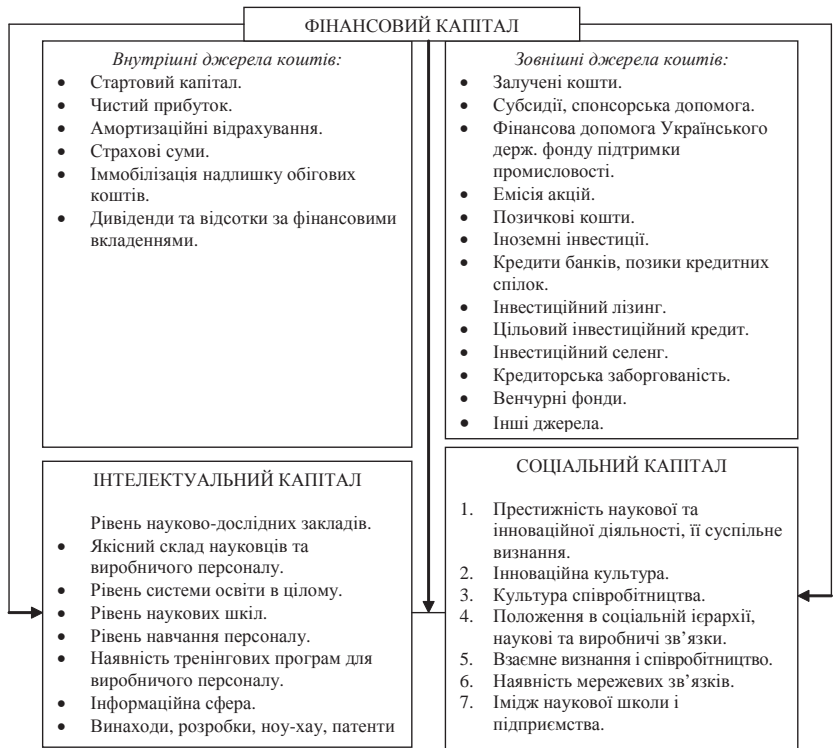
Інноваційний потенціал необхідно характеризувати не лише з точки зору наявності ресурсів, але з точки зору їх цільового призначення, взаємозв'язку з складною суспільно-економічною системою ринкових відносин. Реалізація інноваційного потенціалу в ринковій сфері залежить не стільки від матеріально-речової частини ресурсів, скільки від соціально-економічних форм їх використання в процесі визначення цілей суб'єктів, що беруть участь в інноваційному процесі.

Аналіз внутрішньої складової інноваційного потенціалу передбачає використання структурно-інституціонального і функціонального підходів. Структурно-інституціональний підхід виокремлює структуру інноваційної діяльності з точки зору системи інституціональних суб'єктів, що здійснюють інноваційну діяльність, а також економічні зв'язки із зовнішніми для неї сферами, наукою і виробництвом. Функціональний підхід виявляє тимчасові закономірності інноваційного процесу: виробництво інноваційного продукту, його обмін, розподіл, споживання і відтворення циклу інноваційного процесу.

Методологічно важливо розмежовувати категорії "інноваційна сфера" та "інноваційний потенціал". Інноваційна сфера — це частина системи економічних відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання новачій, заснованих на участі в інноваційній діяльності підприємницьких структур і держави в умовах ринкової економіки.

Інноваційний потенціал відображає здатність суб'єктів господарювання або національної економіки в цілому технологічно і комерційно використовувати науково-технічні знання. Стан інноваційного потенціалу характеризує здатність промисловості до створення і характерного використання накопичених багатств, живої і уречевленої праці, їх оптимального поєднання у виробничому процесі. Особливості промислових комплексів нашої країни зумовлюються характером економічних факторів, що впливають на інноваційний потенціал, таких як державна інноваційна політика, політика кредитних закладів, конкурентна стратегія окремих об'єктів (постачальників, фінансових посередників та ін.), зміни споживчих переваг та інше.

Такий підхід забезпечує найбільш загальну комплексну оцінку інноваційного потенціалу. Однак у сучасних умовах господарювання здійснення інноваційної діяльності, як свідчить досвід, суттєвим чином залежить від ступеня відповідності внутрішніх можливостей розвитку господарського суб'єкта зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне в структурі інноваційного потенціалу промисловості країни поряд з названими складовими також

Рис. 2. Схема структури інноваційного капіталу промисловості (авторська розробка)

розглядати таку складову, як ринкова (маркетингова) (табл.2).

Потенціал кожної із складових може досягати максимальної ефективності не сам по собі, а лише у тісному взаємозв'язку з потенціалами інших складових, оскільки в інноваційних процесах спостерігається синергетичний ефект взаємодії окремих елементів інноваційної системи [1].

Якщо включати до складу промисловості й економічну науку (а це цілком логічно), то доводиться розрізняти інноваційний потенціал виробничої частини промислового комплексу та наукової. Для першої — це характеристика здатності сприймати інновації, для другої — можливості їх започатковувати, тобто оцінка того, наскільки ця наука здатна функціонувати як безпосередня виробнича сила. Однак в загальному плані в інноваційному потенціалі науки і виробництва можна виділити майже ті ж названі вище складові, хоча зрозуміло, що конкретний зміст їх може відрізнятись.

Стратегія конкуренції у промисловості країни повинна базуватися на нововведеннях, які забезпечують зменшення сукупних витрат товаровиробників, що підвищують їх привабливість на внутрішньому та зовнішньому ринках. Водночас перехід на нові прогресивні технології виробництва вимагає попередніх інвестицій.

Отже, постає питання про джерела та способи фінансування капіталовкладень, крім того, технологічні зміни здебільшого зводять нанівець попередні інвестиції та нагромадження досвіду. Тому на найвищому рівні формування стратегії має здійснюватися надзвичайно виважено з максимальним урахуванням усіх змін у галузях промисловості.

Серед факторів інноваційного розвитку необхідно враховувати не тільки наявність наукового дороб-

Таблиця 2. Структура інноваційного потенціалу промисловості країни

Складові інноваційного потенціалу промисловості	Показники складових інноваційного потенціалу промисловості
КАДРОВА	Частка керівників, спеціалістів, дослідників у загальноспісковій чисельності працівників
	Частка керівників і спеціалістів, що мають науковий ступінь у загальній кількості працівників вищої кваліфікації
	Середній вік керівників, спеціалістів, дослідників, що мають вищий рівень кваліфікації
	Плинність працівників підрозділів інноваційної сфери
	Рівень підвищення кваліфікації працівників інноваційної сфери
	Рівень креативності працівників (інтенсивне генерування результативності інновацій)
РЕСУРСНА (МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА)	Забезпеченість земельними ресурсами
	Частка впроваджених нових та значно вдосконалених технологічних процесів, які покращують економічні результати роботи підприємства
	Рівень оснащення підрозділів підприємства необхідною оргтехнікою
ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНА	Зростання обсягу наукових публікацій на одного працівника
	Коефіцієнт оновлення техніки, обладнання експериментальним устаткуванням
	Фонд накопичених об'єктів промислової та інтелектуальної власності (винаходів), нових сортів рослин, порід тварин, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій, «яку-хду»
	Ступінь задоволення потреб науково-технічних фахівців у необхідній інформації
ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКА	Сукупність форм і методів організації та управління виробництвом, організація досліджень і розробок, наукове обслуговування
	Здатність підприємства (організації) динамічно перебудовувати структуру управління для вирішення нових завдань
	Вміння розпоряджатись інтелектуальною власністю (що стосується частки патентів, які реально використовуються)
ФІНАНСОВА	Ступінь забезпечення інноваційного розвитку підприємства фінансовими ресурсами
	Залучення нових джерел, фінансових ресурсів для виконання інноваційних завдань
	Рівень використання зовнішніх залучених та власних ресурсів для виконання інноваційних завдань
РИНКОВА (МАРКЕТИНГОВА)	Частка інноваційних витрат в загальному обсязі витрат підприємства
	Частка нової експортованої продукції в загальному обсязі товарної продукції підприємства
	Частка інноваційної продукції, що виробляється на основі чинних ліцензій, контрактів, договорів у загальному обсязі реалізованої продукції
	Питома вага витрат на маркетинг та рекламу
	Частка сертифікованої продукції в загальному обсязі виробництва реалізованої продукції

* Джерело: розроблено автором самостійно.

ку, матеріальних і фінансових ресурсів, але й такий фактор, який порівняно недавно одержав назву "інноваційна культура" [6]. Інноваційна культура нами розглядається як чинник, що безпосередньо впливає на інноваційний потенціал і характеризує рівень освітньої, загальнокультурної, соціальної й психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах. Відомі приклади, коли за однакових умов матеріального і фінансового забезпечення на одному підприємстві швидко впроваджуються нові технології, а на другому, де немає достатньої готовності персоналу до таких інновацій, вони не знаходять застосування. Подібна ситуація простежується і на рівні держав: енергійна і грамотна науково-технологічна та інноваційна політика керівників держави здатна вивести її на високий рівень технологічного розвитку. Законом України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [1] підвищення рівня інноваційної культури визначено стратегічним пріоритетним напрямом для нашої країни на найближчі 15 років.

Окрім того, на розвиток та впровадження інноваційного потенціалу промисловості країни суттєвий вплив справляють чинники мотивації, розвиток прогресивних

способів організації виробництва і управління, нових форм власності, планування і прогнозування, ротація керівних кадрів, створення нових машин та механізмів, інформаційно-комп'ютерне забезпечення тощо.

ВИСНОВКИ

Таким чином, поглиблено теоретичне розуміння сутності та структури інноваційного потенціалу промисловості дозволяє констатувати, що його складові не сумуються механічно, а перебувають у складній нелінійній взаємодії. Зокрема, при оцінці потенціальних можливостей конкретної інновації її науково-технологічна складова (потенціальні можливості технологічної ідеї, розробки) фактично має бути помноженою на виробничу складову (інноваційний потенціал підприємства, галузі, країни). В процесі дослідження розглянуто кадрову, ресурсну (матеріально-технічну), інформаційно-методологічну, організаційно-управлінську, фінансову та ринкову (маркетингову) складові інноваційного потенціалу промисловості, які тісно взаємопов'язані й взаємодоповнюють одна одну.

Література:

1. Александрова В.П., Щедрина Т.І. Законодавча база і розвиток інноваційної сфери / В.П. Александрова, Т.І. Щедрина // Проблеми науки. — 2005. — № 12. — С. 40—46.
  2. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. — Харків: Константа, 2006. — 272 с.
  3. Кондратьев Н.Д. Главные проблемы экономической статистики и динамики / Н.Д. Кондратьев. — М.: Экономика, 1992. — С. 27—32.
  4. Портер М. Стратегия конкуренции: пер. с англ. / М. Портер. — К.: Основы, 1997. — 390 с.
  5. Чумаченко Н.Г. Роль инноваций в экономическом развитии Украины / Н.Г. Чумаченко, Л.Н. Саломатина // Экономика промышленности. — 2003. — № 1. — С. 102—108.
  6. Шипуліна Ю.С. Підходи до приведення у відповідність внутрішнім можливостям інноваційного розвитку господарських суб'єктів зовнішнім / Ю.С. Шипуліна // Проблеми науки. — 2004.- № 9. — С. 32—36.
  7. Харин А.А. Управление инновациями / А.А. Харин, И.Л. Коленский. — М.: Высшая школа, 2003. — 253 с.
- Стаття надійшла до редакції 21.12.2010 р.